

BENLİKTE KAKIŞIN ÖYKÜSÜ: ABDULLAH EFENDİ'NİN RÜYALARI

Tülin Arseven*

*Bir garip rüyâ rengiyle
Uyuşmuş gibi her şekil,
Rüzgârda uçan tüy bile
Benim kadar hafif değil.***

Ahmet Hamdi Tanpınar, tekdüzeliğe düşmeyerek her zaman kendisi kalmayı başarmış bir yazardır. O, romanlarında olduğu gibi görünen ile görünmeyenin ardını araştıran, kimi fantastik boyutta olan, az sayıdaki öyküsüyle Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. *Abdullah Efendi'nin Rüyalari* gibi fantastik öykülerinin anlaşılması için uzun zaman geçmesi gerekmiştir.

Tanpınar rüya, gerçek, zaman olgularının tartışıldığı öykülerini, psikolojik yoğunluk, şaşırtıcı semboller ve soyutlama yaklaşımlarıyla, derinlikli, çağrışımı bol bir alana yerleştirir.

*
Doc.Dr.Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fak. Öğretim Üyesi

**Ahmet Hamdi Tanpınar, *Ne İçindeyim Zamanın*, (Fuat 1992: 69).

Elbette bütün bunlar sanatta peşinde olduğu “rüya estetiği” anlayışının bir tezahürüdür. Ö öykülerinde hep bir “güzellik yaratmak” peşindedir. Çünkü ona göre öykü, hayat güzelleşsin diye yazılmalıdır. Rüyanın, masalın, korkunun hatta yalanın sanatı güzelleştiren unsurlar olduğunu düşünür ve öyküsünü bu öğelere yaslar. Anlattığı her şeyi (hayatın kendisini) folklor olmaktan çıkarıp sembollerle sanat (öykü) katına çıkarır. Ama bu güzellik her zaman yoğun bir dikkatin ve bir düşüncenin dışlaşmasıyla oluşur. Öyküleri öylesine sağlam, üzerinde inceden inceye düşünülmüş bir yapıdadır ki, sanki her satırına tüm düşünsel, sanatsal, felsefi görüşlerini sığdırmaya çalışır (Tosun : Hece Öykü) .

Genelde kahramanları, gidişattan memnun olmayan, boşlukta insanlardır. Bu insanlar, uyku ile uyanıklık arasında gördükleri hayallerden, rüyalardan bir yol, bir iz bulmaya çalışırlar. Bu anlamda rüyalar onlar için kendilerinden kaçma, kapandan kurtulma, gerçek hayatlarında ulaşamadıkları amaçlarına ulaşma girişimleridir (Tosun: Hece Öykü). Tanpınar’ın estetiğinin temelini rüya kavramı oluşturur, ancak söz konusu olan bizzat rüya değildir. Bu bir çeşit, hayatı ve sanatı değerlendirilme tarzıdır ve tıpkı rüyalarda olduğu gibi birtakım intibalara yer vermektir. Rüyanın kendisinden ziyade rüyalara içimizde refakat eden duyguyu mühim kabul eden Tanpınar’ı bu bakımdan iyi anlamak gerekir. Şiir, hikâye ve romanlarının pek çoğunda rüya, bir imaj, bir motif veya alegorik-sembolik bir figür olarak görüldüğü gibi, biri büyük (Abdullah Efendinin Rüyaları), diğeri küçük (Rüyalar) iki hikâyesinin de adını ve konusunu oluşturur (Okay 1998: 220).

Tanpınar’ın sanatında hakim olan anlayış, eşya ve olayları katmanlaşmış bir rüya perdesi altından seyrediyor olmasıdır. Onun kadar eşya ve olaylara sisli bir atmosferden bakan bir başka şair yok gibidir (Ayaydın 2005 : 147). Tanpınar’ın sanatının temelini oluşturan en önemli unsurlardan biri de kendi olmaktır. Tanpınar “*Bir insan kendisini ancak hayatının küçük meselelerinden sıyrıldığı, yahut da onları zihnî bir şekle soktuğu zaman bulabilir.*” (Enginün 2003: 311) diyerek kendi olmanın/olabilmenin yolunu gösterir.

Tanpınar’ın sanatının bir başka köşe taşı ise, “zaman” ile olan problemidir. *Ne İçindeyim Zamanın* adlı şiirinin,

*Ne içindeyim zamanın,
Ne de büsbütün dışında,
Yekpâre, geniş bir ânın
Parçalanmaz akışında.*

dizelerinde ifadesini bulan bu sorun, yazarın bütün eserlerinde bir şekilde görülür. Tanpınar’ın zaman kavramında yaşadığı ikilik *Abdullah Efendi’nin Rüyaları’nda* bir anlamda kişilik bölünmesi olarak karşımıza çıkar. Bu öykü geçmiş- hal ve gelecek arasındaki gelgitlerin bir yansıması gibidir. Tanpınar da *Asıl Kaynak* başlıklı deneme yazısında,

“Bizim için asıl olan miras, ne mâzidedir, ne de Garp’tadır; önümüzde çözülmemiş bir

yumak gibi duran hayatımızdadır. Onu yakaladığımız, onun meseleleri üzerinde durduğumuz, onlarla yorulduğumuz, bu meseleleri fikir hayatımızın zarurî yol uğrakları gibi değil, temel olarak kabul ettiğimiz zaman tarihin ve hususî coğrafyamızın bize yüklediği büyük role erişeceğiz.”

demektedir (Tanpınar 1970: 35). Yukarıdaki ifadesiyle önümüzde çözülmemiş bir yumak gibi duran hayat ve onun getirdiği meseleler Tanpınar’ın sanatında belirleyici bir başka önemli unsurdur. Özetle söylemek gerekirse Tanpınar’ın öykücülüğünün temelini rüya ve zaman kavramlarıyla geçmiş ile hal arasındaki ikilik ve bunların neden olduğu durumlar oluşturur. Bu çalışmada bu kavramlar üzerinden hareketle gerçekte bir “ben”den kaçış öyküsü olan *Abdullah Efendinin Rüyaları* değerlendirilme yoluna gidilecektir.

Her edebi eser yazarından izler taşır. Ancak roman veya öykü kahramanları ile yazarın bire bir aynı kişi olduğunu savunmak doğru bir yaklaşım değildir. Bu konuda pek çok eser ve eser incelemesi üzerine çok sayıda tartışmaya rastlanmaktadır. Kimi araştırmacı, metnin doğru ve iyi anlaşılması için yazarı dikkate almamak, böylece *sanatçının şöhret ve gölgesinin metnin üstüne düşmesini engellemek* gerekmektedir, demektedir (Kolcu 2008: 131,132). Yazara veya okura dönük okumalarda ise yazar ile öykü kahramanı arasındaki ilişkinin sorgulandığı görülür. *Abdullah Efendi’nin Rüyaları*’nın da yazarından izler taşıdığını söylemek mümkündür. Ancak aynı zamanda öykünün kahramanı Abdullah Efendi’nin yazarından bağımsız bambaşka bir karakter olduğunu da unutmamak gerekir.

Abdullah Efendi’nin Rüyaları adlı öykü mekan ve şahıs kadrosuna dair bilgilerin verilmesiyle başlar. Öyküde karşılaşılan ilk mekan bir meyhanedir. Bir masada aralarında öykünün başkişisi olan Abdullah Efendi’nin de bulunduğu beş kişi oturmaktadır. Diğer masalarda da çeşitli sayılarda birçok kişi yer almaktadır. Beş arkadaş hayli neşelidirler ve ne bulurlarsa içip gülüşmektedirler. İçilen içkinin niteliği birkaç satır sonra anlaşılır. Diğer masalarda oturanların bu beş kişinin neşeli ve gürültücü davranışlarına alkolü mazeret saydıkları belirtilerek içilen içkiye bir açıklık getirilir (s.5). Alkol, bu öyküde son derece önemli bir işleve sahiptir. Çünkü olay örgüsünün hareket noktasını bir adamın gerçek ile düş arasındaki gelgitleri oluşturmaktadır. Bu gelgitlere zemin hazırlayan da alkolün insanın bilincine yaptığı etkidir.

Abdullah Efendi’nin Rüyaları madde-ruh, gerçek-hayal ikileminde yaşayan bir adamın sürrealist öyküsüdür. Öyküde geçen olaylar, düş ile gerçek arasında bir yerde durmaktadır. Her ne kadar öykü, başlığıyla okura kurgunun bir “rüya” atmosferi içinde düzenlendiği bilgisini verse de gerçek biraz farklıdır. Öykü, anlatılanların gerçek mi, hayal mi, bilinç akışı mı, rüya mı olduğu fark edilemeyecek kadar iyi bir biçimde kurgulanmıştır. Kurguyu biçimlendiren bütün olaylar gerçek dışıdır. Gerçek olan, gerçek olduğu düşünülen tek varlık Abdullah Efendi’dir, o da aslında kurgusal bir varlıktır. Öykünün gerçektışı olay örgüsü içinde yaşanılanların bir rüya olduğuna dair herhangi bir bilgi, bulgu yer almamaktadır. Uyku ve uyanmak sözcükleri gerçek anlamıyla öyküde ender olarak kullanılmaktadır. Daha çok bilinçaltına iniş, uykudan uyanmakla eş tutulmaktadır:

“Herkes onu beğeniyordu. Artık bütün istihfaflar bitmiş, büyük bir takdir başlamıştı. Bütün bunları düşünürken, birdenbire nasıl oldu da meyhanede bulunan diğer müşterilere bakmağa başladı? İhtimal kendi içinde olan bu değişikliğin aksülâmelini etrafta da görmek istiyordu: işin doğrusu, burasını sonraları kendisi de hatırlamadı; yalnız bildiği bir şey varsa, o esnada bir uykudan, tuhaf, ağır bir uykudan uyanmış gibi bir hal, bir nevi yükü üzerinden atmış olanlara mahsus bir hafiflik içinde olduğu idi.” (s.7)

Öykünün sonuç bölümünde Abdullah Efendi'nin bir rüyadan uyanacağı, yaşanan bu gerçekdışı durumların ve oluşan dünyanın olağan olana döneceği beklentisi oluşmaktadır. Bu beklentiye yol açan ise öykünün başlığıdır. Ancak sonuç bölümünde Abdullah Efendi'nin bir uykudan, kötü bir rüyadan uyandığına dair bir bilgi yoktur. Öykü,

“Abdullah ‘biçare budala...’ diye onu azarlamak istedi, fakat hiçbir kelime söylemedi, sadece pencereye koştı, sokağa baktı. Fakat kirlı bir sabahın aydınlattığı yolda ne billür sürahi parçası, ne de küçük su birikintisi vardı. Sadece son derece muztarip ve yorgun halli bir adamın ağır adımlarla köşeyi döndüğünü gördü. Ona öyle geldi ki bu kendisi, yani Abdullah Efendi idi.” (s.47).

cümleleriyle son bulur. Buradan hareketle yaşananların bir düş olup olmadığını söylemek zordur. Yazar, öyküde anlam boşlukları bırakmış, okurun duygu ve düşünce dünyasında bütün bir öykünün yeniden yaratılmasını sağlamıştır. Bir başka anlam boşluğu da madde-ruh ikilemi üzerinden Abdullah Efendi'nin kişiliğinde yaratılmıştır. Buna bilinç-bilinçaltı çatışması demek de mümkündür. Eserde okur, hem iç içe geçmiş hem de birbirinden bağımsız iki ayrı Abdullah Efendi ile karşılaşır. Bu noktada da iki ayrı benliğin varlığından söz edilebilir. Öykünün ilk başında her iki benlik de bir maddede/bedende yer alır ve herhangi bir ayırım, benlik çatışması gibi bir problem söz konusu değildir. Arkadaşlarıyla eğlendiği meyhanede, Abdullah Efendi alkol alır ve benliğin bölünme süreci başlar. Bir bedende yer alan iki ayrı ruh dünyası tek varlıkken ayrışmaya başlar. Bu aşamada yazar yine anlam boşlukları yaratmaya devam eder. Her şeyden önce Abdullah Efendi kendisinden memnun olmayan, kişiliği oturmamış, kendi kendisiyle kavgalı bir adamdır. Özgüveni olmayan, toplum içinde alay edilme, yanlış bir davranış sergileyip eleştirilme korkusuyla yaşayan, kendini de bu nedenle kısıtlayan bir kişilik yapısı vardır. Sürekli olarak kendi iç dünyasında yaşar (s.5). İçine kapanıktır ve otokontrolü çok yüksektir. Bu durum öyküde şöyle anlatılır:

“Kendisine bir nevi hafiflik gelmiş, denilebilir ki dört tarafını böyle vaziyetlerde bir demir kuşak gibi çeviren ve ona nefes aldırmanın boğucu, dar havalı şahsiyetinden kurtulmuştu. Bu cins adamlarla zaman zaman olduğu gibi o da bu müstesna ânın kıymetini biliyor ve kendisini diğer insanlar arasına karışmış görmekten saadet duyuyordu. Evet, şimdi o da etrafındaki rahat neş'eye kendisini bırakmış, biraz evvel meyhaneye gelirken beraberinde taşıdığı ruh hâletinden ayrılmış olmanın hazzı içinde konuşuyor, eğleniyor, hatta ufak ve çok hesaplı tecrübeler halinde arkadaşlarını taklit ediyor, yani zamanına göre

mütearrız, yahut sinik olmaya çalışıyor; nükte yapıyor; hicvediyor; hilkatlen korkak yaratılmış bir insanın tehlikeli bir gece yolculuğunda kafilenin en önünde yürümüş olmaktan duyacağı muğlak bir zevk içinde açık saçık şeyler bile anlatıyordu.” (s.5,6)

Burada alkolün etkisiyle Abdullah Efendi'nin otokontrolü kaybettiği, bilinçaltının bilincine galip gelmeye başladığı görülür. Ancak hakim anlatıcı bakış açısıyla kurgulanan bu öyküde anlatıcı araya girerek “*Şüphesiz ki yarın sabah bu yaptığı şeylerden iğrenecek, bu geceyi israf edilmiş bir zaman gibi addedecek ve kendisini küçük bulacaktı.*” (s.6) sözleriyle okuru, Abdullah Efendi'nin bilincinin etkisinde kaldığı ve bilinçdışı davranış sergilediği zaman arasında doğru olanın ne olduğu konusunda uyarır. Buradan hareketle yazarın, kişinin bilinçaltının su yüzüne çıktığı durumlarda sergilediği davranışları daha sonra utanılacak bir konu olarak algıladığını söylemek de mümkündür. Öykünün bütününe bakıldığında yazarın burada anlam boşluğu bırakmamayı tercih ettiği söylenebilir. Ancak dikkati çeken “yarın” sözcüğünün bir uykudan uyanmadan öte gerçek bir zaman dilimin varlığını düşündürmesidir. Yazar, düş-gerçek ikilemi yaratarak kurgunun ileriki aşamalarında gerçeküstü olaylara zemin hazırlamaktadır. Yine burada dikkati çeken bir diğer nokta, Abdullah Efendi'nin mevcut kişiliğiyle olmasını arzu ettiği kimliğinin çatışmasının su yüzüne çıkmaya başlamasıdır. Öyküyü kuran asıl olaylar da bu çatışma üzerinedir. Ne zaman ki Abdullah Efendi'de alkolün daha doğrusu sarhoş oluşun etkisiyle bilinç ortadan kalkar, asıl olaylar zinciri ve asıl öykü de o zaman ortaya çıkar. Bilincin kaybolup, bilinçaltının su yüzüne çıkışı ise “*Bu akşamın fevkalâdeliği, bu kibirli ev sahibinin belirsiz bir şekilde sızmağa başlamasında, hüviyetindeki nüfuzlu ve sert tarafı kaybetmiş, yumuşamış hissini vermesindeydi.*” (s.6) cümlesinde “akşamın fevkalâdeliği” tamlamasında ifadesini bulur.

Öyküde dikkat çeken bir başka önemli nokta ise yazarın hakim anlatıcı aracılığıyla Abdullah Efendi ve benzeri insanlara karşı bakış açısını ortaya koymasıdır. Abdullah Efendi'nin açmazı, kendisi olmaktan kurtulamamasında saklıdır. Çünkü o, kendisi olmaktan memnun değildir. Bu memnuniyetsizliğin altında ise “olduğu” ve “olmak istediği” şeklinde ikiye ayırdığı bir benliğin varlığı yatmaktadır.

“Hakikatte Abdullah Efendi, ömürlerinin sonuna kadar kendileri olmaktan kurtulamayan, nefislerini bir an bile unutamayan, etrafındaki havaya kendilerini en fazla bıraktıkları zamanda bile, içlerinde, tıpkı alt katta geçen bütün şeyleri merakla takip eden bir üst kat kiracısı gibi köşesinde gizli, mütecessis, gayri memnun ve zalim ikinci bir şahsın mevcudiyetini, onun zehirli tebessümünü, inkâr ve istihfaftan hoşlanan gururunu ve her an için ruhu insafsız bir muhasebeye davet edişini duyan insanlardan biriydi. Ah bu ikinci Abdullah Efendi, bu üst kat sâkini... Hayır, o kiracı değil, evin asıl sahibi, efendisi, hükümranydı. Zavallı Abdullah Efendi bu sessiz seyircinin bakışları altında hayatının her lezzetinin birdenbire zehir kesildiğini bütün ömrünce görecekti. Ah, onu uyutabilseydi, bir an için o sarhoş olsaydı! O zaman bütün işler değişecek ve Abdullah bu sofrada ve hayatın bütün sofralarında yepyeni bir adam olacaktı. Bu akşamın fevkalâdeliği, bu kibirli ev sahibinin belirsiz bir şekilde sızmağa başlamasında, hüviyetindeki

nüfuzlu ve sert tarafı kaybetmiş, yumuşamış hissini vermesindeydi. Onun içindir ki Abdullah geniş, ağır ve kaypak halkalarını bütün vücuduna doladıktan sonra, zehirli dişini en can alacak yerine geçirmeğe hazırlanan bir yılanın ayaklarının ucunda birdenbire uyuyup kaldığını gören bir çöl yolcusunun inanılmaz zevinci içinde kadeh kadeh üstüne içiyordu.” (s.6,7)

Yukarıdaki paragrafta dikkati çeken Abdullah Efendi ve Abdullah isimlerinin kullanılışıdır. Abdullah Efendi, bilinci; Abdullah bilinçaltını simgelemektedir. Öyküde ikiye ayrılmış benlikten söz edilirken, “**Ah bu ikinci Abdullah Efendi, bu üst kat sâkini... Hayır, o kiracı değil, evin asıl sahibi, efendisi, hükümranıydı.**” sözlerine yer verilmesi tesadüfi değildir. Bu tanımlama bilinç ve bilinçaltını açıkça ortaya koymaktadır. Öykünün bütünü gözden geçirildiğinde kurgunun ve olay örgüsünün bu alt ve üst bilince göre oluşturulduğu görülür.

Abdullah Efendi'nin Rüyaları, rakamlarla adlandırılmış toplam sekiz bölümden oluşur. 1 numaralı bölümde Abdullah Efendi'nin otokontrolü yüksek kişiliği ile alkolün etkisiyle dışa vuran bilinçaltının ayrışması çizilir. Bu kısımda bir adamın bir akşam arkadaşlarıyla birlikte bir meyhanede eğlenmesi ve alkol alması yer alır ki oldukça olağan bir durumdur. Aynı zamanda bir geriye dönüş olan 2 numaralı bölümden itibaren Abdullah Efendi'nin bilinçaltı devreye girer. Bundan sonra olay örgüsünde yaşananlar gerçekdışı bir hal alır, ama alkolün etkisi özellikle vurgulanır. Hatta Abdullah Efendi'nin o anda gördüklerinin oldukça basit olduğu söylenir. Ancak Abdullah Efendi, sarhoştur ve gördükleri ona bir an için korkunç ve imkansız olarak görünür. Abdullah Efendi'nin gördüğü gerçekte algılamaya bağlı bir durumdur. Çünkü o, meyhanede bir masada oturan çiftin birbirine âşık olduklarını varsayar. Bu önyargı ile yaklaşarak bu çifti izler. Abdullah Efendi'yi hayal kırıklığına uğratan, kadının ayaklarıdır. Kadının ayaklarına baktığında mütevazı ve terbiyeli bir biçimde âşığını sessizce dinleyen bir çift ayak görmeyi beklerken, dizlerine kadar açılmış, gösterişli bir çift bacak görür. İşte o anda Abdullah Efendi'nin iç dünyası allak bullak olur. Abdullah Efendi'nin bu kadın karşısındaki duyguları anlatıcı tarafından şu sözlerle aktarılır:

“Hiçbir ifrit, hiçbir karışık mahlûk, Abdullah Efendi'yi bu bacakları ve dudakları ayrı ayrı şeyler konuşan kadın kadar korkutamazdı. Bu acayip tesadüf, lüzumsuz bir tecessüsle birdenbire yakaladığı bu sır, onda alkolün verdiği uyuşukluğu gidermekle kalmamış, büsbütün başka bir şey, âdeta ifadesi güç bir değişiklik yapmıştı. Birdenbire Abdullah, kendisi için hayatın artık sırrı kalmadığını görerek korktu.” (s.8,9)

Sınırlar ortadan kalkınca, bilinçaltı dışa vurmakta ve Abdullah Efendi her şeyi bu bağlamda görmeye başlamaktadır. Burada iç dünyada bir özgürleşme söz konusudur. Bu özgürleşmeyle, bilincin kontrol edilemezliğiyle birlikte yaşanan olaylar gerçeküstü hale gelmeye başlar. Ancak dikkati çeken bir başka nokta şudur: Lokantada oturan kadının Abdullah Efendi tarafından algılanış biçimi ve bu algı sonucu hissettikleridir. “*Hiçbir ifrit, hiçbir karışık mahlûk, Abdullah Efendi'yi bu bacakları ve dudakları ayrı ayrı şeyler konuşan kadın kadar korkutamazdı.*” (s.8)

cümleri üzerinde durulmaya değer niteliktedir. Çünkü bacakları ve dudakları ayrı ayrı konuşan kadın imgesi, davranışlarında samimi ve dürüst olmamayı, karşısındakini yanıltmayı/kandırmayı anlatmaktadır. Bu tarz bir kadın ise Abdullah Efendi için bir ifritten, karışık bir mahluktan daha korkunçtur. Böylece Abdullah Efendi'nin bilinçaltının derinliklerinden bir yara daha su yüzüne çıkmaya başlar. Henüz öykünün 2. bölümüdür ve bir şey söylemek için erkendir, ama bu durum Abdullah Efendi'nin kadın-erkek ilişkileri noktasında bir problemi olup olmadığı sorusunu akla getirir. Burada yine üzerinde durulması gereken nokta, bilinçaltının dışavurumunun Abdullah Efendi'ye hissettirdikleridir. Görünenin arkasını, görünmeyeni görüyor olmak, hayatın sırrının kalmadığını anlamak onu korkutur (s.9). Yazar, burada yine anlam boşluğu bırakmakta, okurun kafasında ikircikli sorular uyandırmaktadır. Dışa vuran nedir? Abdullah Efendi'nin bilinçaltı mı? Dış dünyada, Abdullah Efendi'nin çevresindeki varlıkların görünmeyen yüzleri, bilinçaltları mı? Açığa çıkan, meyhanede dudakları ile ayakları başka başka şeyler anlatan kadının içyüzü müdür? Yoksa kadın gerçekte tek bir görüntü sergilemekte ama Abdullah Efendi onu farklı bir gözle mi algılamaktadır? Bu soruların yanıtı hemen birkaç satır sonra gelir. Öyküde Abdullah Efendi'nin insanlar ve eşya ile olan ilgisinin yüzeysel bir düzeyde kalmayacağı, çok daha derin ve çok başka bir seviyeye çıkmasından bütün ömrü boyunca korku duyduğu belirtilir (s.9). Ardından üç yıl önce Abdullah Efendi'nin başından geçen bir olaydan söz edilir. Buna göre Abdullah Efendi bir kış gecesi, odasında tek başına bir türlü görünmeyen bir sevgiliyi beklerken birdenbire apartmanın çatısı uçar ve odasına yıldızlar dolar. O günden sonra Abdullah Efendi, maverâ ile arasında hiç de istemediği bir şekilde derin bir ilginin başladığını hisseder (s.9). Buraya kadar fazla alkol almış bir adamın bilinçaltının dışavurumundan söz ederken, birden öykü başka bir mecraya döner. Bu yeni mecra hem Abdullah Efendi'yi hem de yaşadıklarını sıradan bir sarhoş kuruntusundan veya halüsinasyonundan çıkarır, öykünün fantastik yanını da kurar. Abdullah Efendi, sıradan bir sarhoş değildir. Üstelik bu noktada sarhoş olup olmadığı da açık değildir. Bir de "bir türlü görünmeyen bir sevgiliyi" beklemesi olayı vardır. Yukarıda Abdullah Efendi'nin kadın-erkek ilişkilerinde de karmaşa yaşayıp yaşamadığı sorusunun yanıtı yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlar.

Abdullah Efendi'nin iç dünyasının çok önceleri karışmaya başladığı bilgisi verilir. O, içsel olarak büyük bir sıkıntı içindedir. Bu durum öyküde, insanın kendi talihini bütün açıklığı ile görmesi olarak değerlendirilir ve son derece kötü olarak nitelendirilir. Abdullah Efendi ıstırap içinde, kafası en karanlık düşüncelerle dolu olduğu halde, küçük bir oda içinde çırpınıp dururken, birdenbire sanki bir kıyamet kopuyormuş kadar büyük bir gürültü duyar ve olduğu yerde mihlanıp kalır (s.10). Çünkü bir kadın yıldızlara tutunup odasına gelmiştir. Bu kadının yıldızlara tutunarak Abdullah Efendi'nin odasına gelmesi de ilginçtir. Oysa bu durum Abdullah Efendi'yi şaşırtmaz. Çünkü o, bir kere kapısını çalmamış, semtine uğramamış olan bu güzel mahlukun kendisiyle aynı hamurdan yaratılmış olmasına inanmaz. Onun için inandırıcı olan, sıra dışı bir kadının böyle sıra dışı bir yolla hayatına girmesi ve olağanüstü bir durum yaşamasıdır. Ancak bu durum da Abdullah Efendi'nin iç dünyasını karıştırmıştır. Sevdiği kadının böylesine

olağanüstü olmasını normal karşılamış, ama kendisini ona hiç yakıştıramamış, bu durum ise hayatını zehirlemiştir. Özetle söylemek gerekirse Abdullah Efendi hayalinde olağanüstü, sıra dışı bir kadın yaratmış, sonra da kendini yarattığı bu kadına layık görmeyip hayatı kendine zehir etmiştir.* Abdullah Efendi, kendi içinde ciddi bir çelişki yaşar. Böylesi bir kadını kendine layık görmez, ama bu kadının gelişini de kendisine çektiği acılara karşılık verilmiş bir mükafat sayar (s.10). Mükafat ise Abdullah Efendi'nin kadından aldığı tek bir buseden ibarettir. O, bunu da yakıcı bir yıldız gibi alnında taşır. Abdullah Efendi için bu busenin verdiği saadetin yanında kadından ayrılmış olmanın verdiği ıstırap bir hiçtir. Bu olaydan sonra Abdullah Efendi için hayat, bütünlüğünü ve basitliğini kaybeder. Bu durum onu muzdarip eder. Kendisini taşıyamayacağı bir yükün varlığını yüklenmiş olarak görür ve bundan üzüntü duyar. İçten içe diğer insanlar gibi olmak ve yaşamak ister. Burada yine Abdullah Efendi'nin ruh dünyasındaki çalkantılar artar. Bir tarafta taşıyamayacağı yükün verdiği mutsuzluk, öte taraftan ulaşılmaz olarak nitelediği platonik aşkının ona kendiliğinden gelmesinin verdiği mutluluk vardır. Kadının gelişi onu öylesine mutlu etmiştir ki, sevdiğini bir daha göremeyecek olmasının verdiği ıstırap, bu mutluluğun yanında küçük kalır (s.11). Abdullah Efendi, hem mutlu hem mutsuzdur. Hem sıradan insanlar gibi yaşamayı arzu etmekte hem de sıra dışı olaylara tanık olmaktan haz duymaktadır. Bütün bu karşıt duygular onun iç dünyasında kaos yaratmakta, karşımıza aslında kim olduğunu, ne istediğini bilmeyen bir kişinin varlığını çıkarmaktadır. Bu kişilik yapısı ve bu karmaşa öyküde gerilimi doğurmaktadır.

Öyküde çatının uçması ve bir kadının yıldızlara tutunarak gelmesi olayı fantastiktir, gerçeküstüdür. Yine burada yazarın okur tarafından doldurulmak üzere anlam boşluğu bıraktığı görülmektedir. Abdullah Efendi'nin yaşadığı bu olay bir hayal mi, bir rüya mı, bir halüsinasyon mudur? Yaşananlar okur tarafından her ne olarak değerlendirilirse değerlendirilsin, üzerinde durulması gereken, öyküde geçen “ *‘Öbür insanlar gibi yaşamak...’ bu ne kadar güzel ve iyi bir şeydi. Öbür insanlar... işte bu akşam, belki de en kat’i şekilde onlardan ayrılıyordu.* ” (s.11) ifadesidir. Böylece Abdullah Efendi'nin yaşadıklarının gerçek oluşuna vurgu yapılmış olur. Bu olaydan sonra Abdullah Efendi'nin iç dünyası iyice karışır, o özgüvenini yitirir. Yaşadıklarının bir düş, bir yanılsama olduğuna kendini inandırmak ister ancak etrafında gördükleri onun

* Haldun Taner, Tanpınar'ın yaşadığı aşkların platonik olarak kaldığını belirttiikten sonra Freud'un sublimation öğretisine Ahmet Hamdi Tanpınar'ın güzel bir örnek olduğunu öne sürer. Yaşamamış, hayalî aşkların Tanpınar'ın yaratıcı yönünü beslediğini, ona itici bir güç olduğunu iddia eder: “...bir Bursa türbesinde bir genç kızın uçucu gülümsemesi, sarı saçlarını balerinler misali topuz yapmış hayal gibi bir genç kadının Maya galerisinin ahşap merdivenlerinden inişi Ahmet Hamdi'nin belleğine ve ruhuna yapışıp kalarak, sıcağı çabuk geçmeyen bir çini soba gibi onun iç iklimini uzun süre ısıtıyordu. (Mahur Beste)nin, (Huzur)un nice şiirlerinin arka fonunda hep böyle sublime edilmiş sevgililer bulmak mümkündür. Tekrar ediyorum. Onlara daha yaklaşırsa, et ve kemik temasını göze alsın, onları somut birer varlık olarak yaşasa, onlara doysa, belki, belki de ne kelime, muhakkak ki bu coşkusu, hayranlığı pek kalmayacaktı. Bazı şeylere uzaktan bakmak, onlara onlarda olmayan bir boyut kazandırır. En azından ona bakanın ona giydirdiği varlığın boyutu. Onlar konuşmaldırlar. Konuşmadıkça büyürler. Onlara yaklaşmamalıdır. Yaklaşınca her günkü gerçek ve çoğu zaman yavan yanlarını da ele verirler. İstemedi o romantik âşığın yarattığı imajı yalanlarlar. Ahmed Hamdi, edebî başarılarının olgun ve orijinal buluşlarının sevdiği kadınlar tarafından takdir edilmesini beklemek saflığını göstermiş midir, bilmiyorum.” (Taner 1983: 30,31)

bir savunma mekanizması kurmasını, kendini aldatmasını ya da başka bir deyişle doğruyu bulmasını engeller. Tanpınar, öykünün kronolojik olarak giden zaman akışını üç yıl önce Abdullah Efendi'nin yaşadığı bir olayı aktararak geriye götürür. Zamanda gerçekleşen bu kırılma, *“İşte bu akşam, belki de en kat’i şekilde onlardan ayrılıyordu.”* cümlesiyle yeniden yaşanan zaman dilimine döner. Kısa bir geriye dönüşle Abdullah Efendi'nin sağlıklı olmayan iç dünyası ve karmaşası verilir. Gördüklerinin gerçekliği noktasında Abdullah Efendi'nin kendisini sorguladığı görülür. Abdullah Efendi, iç dünyasındaki bu karmaşadan kurtulmak isterken gözlerini diğer masalara ve buralardaki insanlara çevirir (s.11).

Abdullah Efendi'nin açmazı, sıradan ile sıra dışı arasında gelip gitmesinde saklıdır. O, görünenin arkasını gördüğü için –ya da gördüğünü sandığı için- sıra dışı bir insandır. Bu sıra dışı oluşa bir de gece yarısı evin tavanını yıkıp yıldızlara asılarak gelen olağanüstü bir kadının aşkı eklenir. Abdullah Efendi bir yandan bu durumdan memnun iken, öte taraftan diğer insanlar gibi sıradan bir kadına âşık olmak ister. Öykünün başından beri başta Abdullah Efendi'nin ego ve alt egosu, gerçek-gerçeküstü, hayal-rüya, olağan-olağan dışı kavramları ekseninde gelişen çatışmaya böylece bir yenisi eklenmiş olur: Sıra dışı olmanın verdiği korku ve haz, öte yanda sıradan olamamaktan duyulan ıstırap. O, hemen hiç kimsenin elde edemeyeceği, yıldız pırıltıları arasından çıkıp gelen bir kadının aşkına sahiptir, ancak kendisi için erişilmez olan sıradan bir kadının aşkıdır. Bu da Abdullah Efendi'nin açmazını daha da belirginleştirir. Abdullah Efendi, kendi iç dünyasının karanlıklarından kurtulmanın yolunu başka insanları anlamakta arar. Bunun içindir ki, sürekli meyhanedeki başka çiftleri gözlemler. Lokantadaki bir başka çiftte gördükleri ise açıklanamaz, niteliktedir:

“Kadın dışlerinin güzelliğini gösteren ve dudaklarının genişliyen çizgileriyle âdeta yüzün alt kısmını alan bir tebessümle gülmekte devam ediyordu, yüzü bir büyü ile değişmiş gibiydi. Arzu ve heyecanının şişirdiği boynu bir nabız kadar muntazam atıyordu. Fakat eli tam delikanlının ağzına deyeceği anda ve bir lâhzada, evvelâ bu tebessüm, sonra bu çehre silindi, siyah mantonun, kırmızı blüzun ve tüllü şapkanın çerçevelediği baş ortadan kayboldu. Hepsinin yerinde bir uçurumdan daha korkunç bir boşluk, sarı muşamba renginde küçük bir boşluk peydahlandı ve delikanlının ağzına götürdüğü elin yerinde sadece bir yen kaldı. Bu kelime ile, demindenberi güzelliğine, zarıflığına, hayat iştahına hayran olduğu genç kadın ortadan kaybolmuş, yerinde bir yığın elbise, sadece bir yığın eşya kalmıştı.” (s.12,13)

Bu gördükleri ya da gördüğünü sandığı olaylar, onun delirmenin eşliğine getirir. Gördüklerinin ruhunda yarattığı etki, uzun zaman bir uçurumun kenarında en tehlikeli adımlarla yürümüş bir adamın başının dönmesine benzetilerek anlatılır. Abdullah Efendi'nin hiçbir zaman aklın sınırları denilen böylesine bir bıçak sırtında bu kadar uzun uzadıya dolaşmadığı belirtilir. Onun gördüklerinin gerçekliğine inanıp, *‘Hep de bu işler bana tesadüf eder.’* diyerek talihinden şikâyet ettiği, hatta daha da kötü olanın yavaş yavaş gördüğü şeylere alışması, onları

doğal kabul etmesi olduğu söylenir. Abdullah Efendi'nin, gördüklerinin gerçek olup olmadığını sorgulamayıp arkadaşlarına uyararak bu meyhaneye gelmiş olmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmesi üzerinde durulmaya değerdir (s.14).

Abdullah Efendi, kırk yaşını çoktan geçmiş bir adamdır. Öyküdeki ifadesiyle o, çocuk değildir ve hayatını boşa geçirmemiş, pek çok harp, yangın, her cins ölüm, korkunç ve şifasız ıstıraplar görmüştür (s.13). Yazar, bu 2. bölümde yine zamanda bir geriye dönüş yapar ve hakim anlatıcı aracılığıyla Abdullah Efendi'nin çocukluk günlerinde yaşadığı bir olayı aktarır. Buna göre, daha çocuk denecek kadar genç bir yaşta çıplak ve sefil bir evde bütün bir kış gecelerini bir ölüyle baş başa geçirmek zorunda kalmıştır (s.14). Böylece Abdullah Efendi'nin iç dünyasının neden bu denli karışık olduğunun bir anlamda mazeretleri ortaya konulmuş olunur. Abdullah Efendi'nin çocukluğuna dair verilen bu bilgi bizi psikanalist akıma götürür. Abdullah Efendi'nin sıra dışı olması ya da ruh dünyasındaki çalkantılar onun çocukluğunda bütün bir geceyi bir ölüyle birlikte tek başına geçirmesine ve yıllar sonra bir gece ansızın yaşadığı tavan çökmesi olayına bağlanır. Böylece Abdullah Efendi'nin neden bu durumda olduğu bilgisi netleşir. Yukarıdan beri pek çok yerde belirttiğimiz yazarın öyküde okur tarafından tamamlanmak üzere bıraktığı anlam boşlukları, burada da bırakılabilirdi. Oysa bırakılmamıştır. Anlatıcı,

“Şüphesiz ki hakikatte bu gördüklerinin hiçbirisi vaki değildi; bütün bunları can sıkıntısından kendisi icat etmişti. Uzun müddet bu düşüncelerle kendisini yordu, sonra etrafında gördüğü şeylerin hakikatte vaki olup olmadıklarını bir daha tetkik için yine o tarafa baktı: deminki çiftlerin ikisi de yoktu.” (s.14)

diyerek Abdullah Efendi'nin meyhanedeki çiftlerle ilgili olarak gördüklerinin gerçek olmadığını söyler. Böylece öykünün bütününe hakim olan ikilik bir kez daha gündeme gelir ve Abdullah Efendi'nin hiç de sıradan bir insan olmadığını bir kez daha ortaya koyar. Bunun hemen ardından Abdullah Efendi'nin onu yine sıra dışı yapan bir başka yönünden söz edilir. Abdullah Efendi'de rakam hastalığı vardır. Bu hastalığa göre o, çevresinde gördüğü rakamları mutlak değerleriyle toplamaktadır. Çıkan rakamı tekrar aynı şekilde toplayıp eğer toplamda sıfır varsa atmakta; geriye kalan rakamın ne olduğuna göre münasebetsiz bir tesadüfün gerçekleşip gerçekleşmeyeceği üzerine tahminde bulunmaktadır. Eğer son çıkan rakam 1 ise ona göre iyidir. Çünkü 1 öncelikle tektir ve sonra vahdetin ve vahdaniyetin rakamıdır (s.15). Sayıları değişik şekillerde dört işleme tabi tutup ardından çıkan son rakama göre geleceğe dair birtakım öngörülerde bulunmak, yaşamı buna göre düzenlemek, sonuçta çıkan sayıyı olumlu ya da olumsuz durumların işareti sayarak canı sıkılmak hastalıklı bir ruh yapısının göstergesidir. Öyküde de Abdullah Efendi için “kafası hasta” bir adam nitelmesi yapılır. Bu hasta ruhun kuruntularını unutturacak çare ise çıplak ve anlayışlı, güzel, basit, düzgün ve gerçek bir kadındır (s.16). Abdullah Efendi'nin mükemmeliyetçiliği burada da görülür. Kadın basit olacak, ama tabiat kadar düzgün bir gerçekliğe sahip olacaktır. Hasta bir ruhu iyileştirecek olan

varlığın sahip olduğu özelliklerin değil de, yalnızca bir kadın, karşı cinsten biri olması üzerinde durulmaya değer niteliktedir. Kendi kişiliği ikiye bölünmüş bir adam olan Abdullah Efendi, çareyi parçalanmış benliğini birleştirmek yerine karşı cinsten arar. Oysa bu tarz bir bütünleşme onun hasta iç dünyası için çözüm değildir. Bu noktada da öyküde Freud ve psikanalist akımın etkilerinin varlığından söz etmek mümkündür. Abdullah Efendi’de sorun gerçekte bastırılmış cinselliklerdir.

2. bölümün sonuna doğru Abdullah Efendi’nin iç dünyasındaki kargaşa artar ve kişiliğindeki ikilik, çatışma daha da belirginleşir. Hatta benliği net bir biçimde iki ayrı kimliğe bölünür. Abdullah Efendi, bunlardan hangisinin gerçek benliği olduğu konusunda tereddüt etmeye başlar. Gerçek ile hayalin, akıl ile deliliğin, madde ile ruhun sınırları belirsizleşir. Bu aşamada Abdullah Efendi, kendisini her şeyi anlar ve her şeyle anlaşılabilir sanır. İstese yanı başında duran çiçek saksısı ile dost olabileceğini ve üstünde oturduğu iskemle ile uzun uzun konuşabileceğini, bütün etrafı ile kendi arasında imkânsız denebilecek derecede kuvvetli bir bağ oluştuğunu düşünür. Sanki aradaki bir yığın perde kalkmıştır. Bununla da kalmaz; bakışlarında mesafe ve ayniyet mantığını değiştiren istisnâi bir derinlik peydahlanır. Bu derinlik sanki karşı karşıya konmuş iki ayna gibi bakışlarının takıldığı her şeyi bir sonsuzluk içinde çoğaltmaktadır. Bu durum yüzünden, bizzat kendisini üç adım önünde görmekte ve her an tekrarladığı mütereddit hareketlerle ikizleşen hüviyetlerinden hangisinin asıl hakikisi olduğunu anlamaya çalışmaktadır (s.16,17). Bu ikizleşen benlikte hangisinin kim olduğuna karar veremeyen Abdullah Efendi, ikinci “ben”ini keşfeder. Daha da ilginç olan, Abdullah Efendi, kendini ikinci “ben”ine *tıpkı bir evden başka bir eve eşya ve itiyatlarımızı nakleder gibi*, nakletmeye başlar (s.17). Öykünün bu 2. bölümü, Abdullah Efendi’nin kendini, daima kendisinden üç adım ötede görmeye devam ettiği hayaline nakletmesiyle son bulur. 3. bölüm ise alkolün etkisindeki bir adamın otokontrolünün kayboluşuyla başlar. Bilinçaltına itilen, bastırılan ego dışı vurur. Bu sırada Abdullah Efendi, öylesine iç dünyasına yönelir ki, arkadaşları seslendiğinde kendisini bir kuyunun dibinde bulur. Kuyu dibi ise bilinçaltından başka bir şey değildir (s.17,18). Asıl hüviyetini üç adım arkasında görmeyi başaran Abdullah Efendi büsbütün başka, imkânsız bir şekilde, zevkle içmeyi sürdürür (s.18). Aslında bu durum tamamen, alkolden kaynaklı bir zihin rahatlamasıdır. Alkolün etkisiyle Abdullah Efendi ve arkadaşları daha çok eğlenirler (s.18), gecenin kalan kısmını Beyoğlu’nda bir evde tamamlamak arzusuyla masadan kalkarlar. Abdullah Efendi de kalkar, ancak onun durumu diğerlerinden farklıdır. O, kapıdan çıkmadan önce az evvel oturduğu sandalyeye şöyle bir bakar ve kendisine çok benzeyen bir gölgenin orada uyduğunu görür. Yavaşça bir parmağını dudağına götürerek şaşırarak garsona: *‘Aman uyandırmayın, sonra gelir alırım...’* der (s.18).

Öykü boyunca “uyku/uyumak” sözcükleri net ve gerçek anlamında ilk defa burada kullanılır. Ancak yine yazar, öyküde anlam boşluğu bırakır. Masada uyuyakalan bir gölgedir. Böylece Abdullah Efendi’yi kuşatan iki benlikten biri geçici olarak devre dışı kalır. Öykünün bundan sonraki kısmında Abdullah Efendi’nin arkadaşlarıyla gittiği genelevlerde yaşadıkları aktarılır. Abdullah Efendi ilk gittiği genelevde kadınlardan hiçbirini beğenmez, düş ile gerçeği

öylesine karıştırır ki, burada bulunduğu odanın tavanında ona bakıp onunla alay eden çok yaşlı bir Rum'u gördüğü kuruntusuna kapılır (s.20). Gittiği ikinci genelevde yaşadıkları ise 4. bölümde anlatılır. Abdullah Efendi, burada bir kadını beğenir ancak, yine sıra dışı birtakım olaylar gerçekleşir ve burada da bulunduğu odanın duvarındaki fotoğrafın içinde yer alan kişilerin resimden fırlayarak dans ettiklerini görür. Bu dans sahnesi oldukça kötü, rahatsız edici ve sıra dışıdır (s.24,25). Abdullah Efendi, bulunduğu evden kendini sokağa zor atar ve deli gibi koşar (s.25,26). Buradan itibaren de “*Fakat tecrübe daha bitmemişti.*” ifadesine yer verilerek 5. bölüme geçilir (s.26). Eğer bu öykü Abdullah Efendi'nin gördüğü bir rüyanın anlatımı olarak algılanırsa 3. bölümden itibaren anlatılan olayları rüyadan kabusu gidiş olarak nitelenebilir. En korkunç olaylardan biri de burada yaşanır. Abdullah Efendi, hızla dışarı çıkıp koşar ve gecenin başında arkadaşlarıyla eğlendiği meyhaneye gider (s.27). Amacı, meyhanede bıraktığı hakiki varlık olarak tanımlanan ikinci ben'ini almaktır (s.27). Meyhaneye vardığında yangın çıktığını görür, bu durumda kendisini nasıl kurtaracağını düşünür. Asıl hakikati ve asıl varlığı meyhanenin yanmasıyla kül olur (s.28). Bundan sonra, ne yapacağını, nereye gideceğini, nasıl yaşayacağını düşünür (s.29). Öyküde Abdullah Efendi'nin durumu ve duyguları şu sözlerle anlatılır:

“Alnından ölüm terleri fışkıran Abdullah Efendi olduğu yere çöktü ve sahibinin ölümü için ağlıyan sadık bir köpek gibi orada kendi varlığının ölümüne ağladı. Artık hiçbir şey onu teselli edemezdi. Bu vücut, o kadar kahrını çekmiş olan bu vücut, orada alevler içinde bir kül yığını olmuştu ve bu kendi hatâsı yüzündendi... Onu nasıl oraya bırakıp gitmeğe razı olmuştu?..” (s.28)

“Onu, kendi vücudunu, hakiki benliğini hiç olmasa bir daha görmek istiyordu, fakat bu imkânsızdı. Bir fırtına hızıyla uzaklaşan araba ile arasındaki mesafe her an daha çok açılıyordu. Nihayet araba bir köşeyi saparak gözden kayboldu ve her türlü gayretin beyhude olduğunu anlıyan Abdullah Efendi eskisi gibi ıssız bir sokakta tek başına kaldı.” (s.29)

İkinci varlığın ne olduğu ilkinin ölümüyle ortaya çıkar. Abdullah Efendi'nin durumu gerçekten çok vahimdir. Yangında kaldırılan ceset kendisininidir. Sabah olur olmaz bütün şehir onun kaza neticesi bir yangında öldüğünü işitecek, gazeteler yazacak, eşi dostu cenazesine gelecektir. Herkes kim bilir ne düşünecektir? Halbuki o yaşamaktadır. Sırf kendi zekâsı ile ve istisnâ ruh kabiliyeti ile tedarik ettiği bir başka varlıkta yaşamaktadır. Bütün dünya tarafından duyulacak ölümünün hayat ile etrafı arasında açacağı uçurumu da gayet açık biçimde görmektedir (s.29). Yangında asıl varlığını yitiren Abdullah Efendi, bu sefer de “var olmak ile var olmamak” arasında bir yerde sıkışıp kalır. Kimsenin ona ve içinde bulunduğu duruma inanmayacağını da bilir (s.29). Burada kişinin kendi yok oluşu karşısında hissettiklerine ironik bir yaklaşım söz konusudur. Abdullah Efendi, kaybettiği asıl benliğinin ardından şunları söyler:

“Hayatımız hemen baştan aşağı hep beraber geçti. Aşağı yukarı ömrünün her ânına, en yakın noktasından şahit olmuş bulunuyorum. Sadık bir gölge ısrarile peşini kovaladığım bu hayta insanları

alâkadar edecek büyük, fevkalâde vak'alar, muazzam zaferler, neticesi nesillere yadigâr kalacak tecrübeler yoktur.

...

'O başka bir yıldızda doğmuş kadar bu toprağın hesaplarına, zaruretlerine yabancı idi. Onun için çok defa biçare olurdu. Büyüğe ve istisnaiye karşı duyduğu aşk onun zâhiren çok sâkin görünen hayatını zehirlerdi.' (s.31)

Varlığın ölümünün ardından Abdullah Efendi kendi yaşamının muhasebesini yapar. Bu muhasebenin sonucunda o kendini, küçük bir vodvil muharririne benzetir. Çarpıcı olan kendisinin bu vodvili bir Sofokles veya Şekspir tiyatrosu imiş gibi ciddi ve muztarip yaşadığı şeklinde yorumlamasıdır. Bu nedenle de hayatı dışarıdan gülünç ve iç tarafından büyük ve azametlidir (s.31). Abdullah Efendi'nin ölümünden sonra kendisini ve yaşamını anlatırken *"Abdullah büyük bir mistikti. Allahsız bir mistik. Aşk bu mistikliğin gayesi olmuştu. Fakat Abdullah, aşkı o kadar idealleştirmişti ki, realitedeki manzarasına artık tahammül edemiyordu... O istikrah yılanının topuğundan ölesiye ısırıldığı adamdı... İşte bu hayatın ikinci faciası..."* (s.32) ifadelerine yer verdiği görülür. Yine Abdullah Efendi'de baştan beri görülen ikiliklerin bir uzantısı ile daha karşılaşılır. Abdullah Efendi mistiktir, ama bu mistikliğin gayesi aşktır. Buradaki aşk, beşeridir. Oysa Abdullah Efendi, bu beşeri aşkı öylesine idealleştirir ki, aşkın realitedeki haline katlanamaz duruma gelir. Burada ifadesini bulan Allahsız mistik, tasavvufi bir kavrama işaret etmemektedir. Yaşamının dayanak noktası aşk olan bir adamın idealize edilmiş sevgilinin varlığında platonik olarak yaşadığı/yaşamayı arzu ettiği aşkı arayışıdır. Yüceltilen aşk ilahi değil, platoniktir. Bu aşamada yine yazar, anlatıcı aracılığıyla araya girer ve yaşama dair kendi vardığı sonucu dile getirir. Buna göre hayatın en büyük mucizesi alışmaktır. En sevilen mahlukları bile kaybetmeye insanoğlu alışmaktadır. Abdullah Efendi de varlığının yokluğuna alışacaktır. Zaten kaybettiği varlığını yani kendini de hiçbir zaman sevmemiştir (s.32,33). Abdullah Efendi'nin asıl varlığım dediği kendini kaybedişinin ardından sokak aralarına dalmasıyla 5. bölüm son bulur. Bundan sonra gelen 6. bölüm Abdullah'ın yaşadıklarının alkolden kaynaklı olup olmadığının sorgulamasıyla başlar (s.33):

"Evet, diyordu, evet, belli ki bunlar, içkinin ve sinir bozukluğunun verdiği bir vehimdi. Artık geçti. Şimdi herkes gibi ben de kendimi geceye, bütün etrafın içinde yüzdüğü bu sâkin uykuya emanet edebilirim!' Fakat hakikaten etraf uyuyor muydu? Abdullah Efendi, buradan uzaklaşmadan evvel en yükseği kendi hizasına kadar çıkan ve sonra kat kat ayaklarının ucunda, tâ aşağıdaki deniz parçasının kenarında bir yığın gölge halinde kaybolmak için derinleşen evlere bir kere daha baktı ve gördüğü şeye şaşıtı." (s.33,34)

Öykünün bütününde net biçimde ortaya konulmaz, ancak yer yer Abdullah Efendi'nin yaşadıklarının bir an evvel uyanılması gereken bir rüya olduğu izlenimleri uyandırılır. Sürekli olarak uyku ile gerçek, olağan ile olağanüstü arasında bir gelgit söz konusudur.

“ Abdullah Efendi, uykusunun içinde kendisini ölesiye tazip eden bir kâbuslu rüyadan uyanmak için gayret sarfeden bir adam gibi silkinip kaçmak istedi. Fakat bu sestem, insan ruhu dediğimiz vahşi ormanın derinliğinden gelen bu yabancı, ebediyen mel’un ve hayvanî sestem kurtulup kaçmağa imkân var mıydı?” (s.35)

Abdullah Efendi yitirdiği varlığı aracılığıyla kendini mürâi yani ikiyüzlü olmakla suçlar. Bu da ilginç ve güzel bir kelime oyunu oluşturmaktadır. Abdullah Efendi’nin benliği alkolün etkisiyle parçalanır, ikiye ayrılır. Dolayısıyla iki ayrı ben ve kimlik ortaya çıkar. İki kimliğin de birbirine sadık olması beklenmektedir (s.38). Bu çarpıcı ithamdan sonra gelen 7. bölüm gerçeklerden bir kaçıştır. Abdullah Efendi, içinde bulunduğu durumdan, iç dünyasının karmaşasından kurtulmak için bulunduğu mekandan kaçmayı yeğlemektir. Oysa mekandan kaçış onu içinde bulunduğu durumdan kurtaramamaktadır. Kaçmak ve kurtulmak istedikçe işler daha da kötüye gider. Öyle bir an gelir ki Abdullah Efendi en iyi bildiği, hatta doğruluğu tüm insanlıkça sabit olan meseleler hakkında bile şüpheye düşer. İki kere ikinin dört ettiğinden şüphe ettiği gibi:

“Öyle ya, herhangi bir rakam kesirli olabilirdi, şu halde bu ikilerden birisinin behemehal bir kesri olacaktı. Fakat hangisinin? Abdullah Efendi bir müddet düşündükten sonra bunun ilk ‘iki’ olacağına karar vererek biraz sâkinleşti. Çünkü ikinci ‘iki’nin bizzat kendisi olduğunu biliyordu. Evet, ikinci iki kendisiydi. Vaktâ bunu şimdiye kadar hiç düşünmemişti. Fakat bundan ne çıkardı? Mademki şu anda biliyordu, mesele yoktu. Şimdi bizzat bu kesrin kıymetini tâyin etmek lâzımdı. Abdullah Efendi uzun uzadıya düşündükten sonra bunu tek başına halledemeyeceğini kestirdi. Etrafında bu mühim müşkülü soracağı bir adam aradı. Fakat kimsecikler yoktu.” (s.39)

Burada Abdullah Efendi’nin basit bir çarpma işleminden felsefi bir sorgulamaya gidişi söz konusudur. Bu sorgulama, aslında onun parçalanmış kişiliğinin ve açmazlarının da bir anlamda açıklamasıdır. Abdullah Efendi, tam bir rakam olmayı saadet sayar. O bütün ömrünce bunun için çalışmış, hüviyeti üstünde hiçbir matematik ameliyesinin yapılmasına razı olmamıştır. Bununla beraber şimdi tam bir rakamın varlığından da şüphelenmektedir. Ona göre mademki kendisi ‘iki’ idi, her rakam taksim edilebilirdi. O halde onun da taksime razı olması gerekirdi. Bu sorgulamanın sonunda Abdullah Efendi’nin tamamiyete dair ümitleri yıkılıp mahvolur ve o, birdenbire kendisini son derece küçülmüş, daha doğrusu ufalanmış ve dağılmış bulur (s.40). Kesirler Abdullah Efendi’nin parçalanmış benliğini sembolize eder: “Niyeti kapının eşiğine oturup beklemektir. Fakat oraya gelince, miknatsla çekilmiş bir yığın demir tozu gibi bütün kesirlerinin içeriye girdiğini ve orada tekrar toplandığını hissetti.” (s.41)

Okurun tamamlanmasına bırakılan bu ifadeden yavaş yavaş Abdullah Efendi’nin ikiye bölünmüş kişiliğinin yeniden birleştiği sonucuna varılabilir. Buradan itibaren öykünün 8. ve son bölümü gelir. Abdullah Efendi, içinde bulunduğu mekan karanlık olmakla birlikte o çevresini saran ve aydınlatan bir hale ile dolaşıyormuşçasına etrafındaki her şeyi, bütün nesnelere açıkça

görmektedir:

“Kendisile beraber yürüyen, âdeta beraberinde taşıdığı zannını doğuran bir aydınlık sayesinde bu odaları iyice görebiliyordu. Bu kadar garip şekilde girdiği bu evde sanki kendisine yabancı hiçbir şey yoktu. Eşya, duvar, pencere, her şeyi tanıyordu. Hepsi kendi hayatından bir parça idiler, fakat o hepsine karşı kayıtsızdı.” (s.43).

Ancak bu kayıtsız oluş, yerini kendini toplumdan ve çevreden soyutlamaya götürür. Her şeyi tüm gerçekliğiyle görüyor olması yaşama gücünü elinden alır. Yarın, nasıl tekrar insanların arasına girebileceğini, onlara nasıl tahammül edeceğini, nasıl ellerini sıkıp gülmeden, ağlamadan, tiksinden yüzlerine bakabileceğini sorgular (s.44).

Abdullah Efendi'nin en önemli açmazlarından biri de kendisini bir türlü tatmine ulaştıramayan ideal kadın arayışında saklıdır. Abdullah Efendi'nin somut ile soyut, gerçek ile hayal arasındaki gelgitleri aslında ruh ve beden ya da ego ile alt ego arasındaki sarkaçta yaşanan bir ömrün acınası öyküsünü oluşturur.

İnsanın kendinden, kendi olmaktan kaçmak arzusunu konu edinen *Abdullah Efendi'nin Rüyaları*, öncelikle insanın benliğinin teklığının sonra da varlığın, tamlığın mümkün olup olmayacağına bir sorgulamasıdır. Bu sorgulamada anlatıcı, Abdullah Efendi'yi Yunan mitolojisindeki Sizifos'a* benzetir. Abdullah Efendi de tıpkı Sizifos gibi kurtulamadığı, değiştiremediği bir kaderin etkisi altındadır, kendisinden daha güçlü bir varlığın, “ben”inin kıskacıdır. Öyküde Abdullah Efendi'nin kurtulmak istediği “ben”inin gerçekte onu izleyip kontrol altına almak istemesi dışında belirgin bir suçu yoktur. Bu kontrol, daha doğrusu otokontrol ise utangaç ve içedönük olmaktan başka bir şey değildir. Öyküyü ilginç kılan, Abdullah Efendi'nin kurtulmak, kaçmak istediği benliğinin öldüğünü düşündüğü anda onun için üzüntü duymasıdır. Bu da öykünün bütününe hakim olan düş-gerçek, olağan-olağanüstü, uyku-uyanık oluş, teklık-çokluk vb. ikilemlerden biridir.

Sonuç olarak Abdullah Efendi, kaçıp kurtulmak istediği benliğinden kurtulmak ister. Bunu da başarır. Üstelik bir meyhanede yanarak yok olan, asıl varlığım dediği benliğinden sonsuza dek de kurtulur. Ama bu durum, Abdullah Efendi'yi yine de mutlu kılmaya yetmez. Çünkü Abdullah Efendi'nin asıl problemi, parçalanmış bir benlikten öte insanın varlığı, bütünlüğü, teklığı konusunda yaşadığı çelişkidir.

* Yunan mitoloji kahramanlarından olan Sizifos (sisyphos), Tanrılar tarafından yeryüzünün en korkunç cezasına çarptırılmak istenir. Tanrılar düşüntü taşındıktan sonra, Sizifos'un kocaman bir kaya parçasını bin bir güçle sırtlayarak dağın tepesine çıkarması cezasını vermekte birleşirler. Nice uğraştan, büyük emeklerden sonra kayasıyla birlikte tepeye henüz varmışken, kocaman kaya gerisin geriye yuvarlanacak, Sizifos aynı çabayı gösterip kayayı yeniden tepeye çıkarmak için ovaya inecektir. Bu durum sonsuza kadar böyle sürüp gidecek, Sizifos amacına hiçbir zaman ulaşamayacak, her defasında aynı umutsuz çabayı göstermek zorunda kalacaktır. Tanrıların, Sizifos'un sırtına yükledikleri bu kocaman kaya, onun alınyazısıdır (Gürsel, Milliyet, 31 Temmuz 2006).

KAYNAKÇA:

- Ayaydın, Kibar (2005). **Tanpınar'ın Dünyasında Bursa Taşlarda Gülen Rüya**, “*Tanpınar'ın Dünyasında Bursa Taşlarda Gülen Rüya*”, İstanbul: Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- Enginün, İnci (2003). **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı**, 4. Basım, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Gürsel, Nedim (31 Temmuz 2006). “*Mutlu Kambur*”, **Milliyet**.
- Kolcu, Ali İhsan (2008). **Edebiyat Kuramları**, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları
- Memet Fuat (1992). **Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi**, İstanbul: Adam Yayınları.
- Okay, Orhan (1998). **Sanat ve Edebiyat Yazıları**, II. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Taner, Haldun (1983). **Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil**, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1943). **Abdullah Efendi'nin Rüyaları**, İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1970). **Yaşadığım Gibi**, Haz.: Birol Emil, İstanbul: Türkiye Kültür Enstitüsü Yayınları.
- Tosun, Necip (Ağustos-Eylül 2005), “*Yaralı Bilinç'te Müzik, Zaman ve Rüya Estetiği: Ahmet Hamdi Tanpınar Öykücülüğü*”, **Hece Öykü**, Yıl:2, Sayı: 10, s.66-77.

ÖZET

Ahmet Hamdi Tanpınar, Modern Türk Edebiyatının güçlü yazarlarından. O, Türk edebiyatına şiir, roman, deneme ve öykü türlerinde çok sayıda eser kazandırmıştır. *Abdullah Efendi'nin Rüyaları* da Tanpınar'ın önemli öykülerinden biridir.

Benlikten Kaçışın Öyküsü: *Abdullah Efendi'nin Rüyaları* başlıklı bu çalışmada Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, benliğinden kurtulmak isteyen bir insanın açmazını dile getiren *Abdullah Efendi'nin Rüyaları* adlı öyküsü içerik yönünden incelenecektir.

Anahtar sözcükler: Arseven , Tanpınar , rüya

ABSTRACT

Ahmet Hamdi Tanpınar is one of the distinguished author of modern Turkish Literature. Very precious poets, novels and stories were won to Turkish Literature by Ahmet Hamdi Tanpınar. One of his important stories is *Abdullah Efendi'nin Rüyaları*. In this study *Abdullah Efendi'nin Rüyaları* will be analysed content.

Keywords: Arseven, Tanpınar, dream